

LIBERALNI MEĐUNARODNI POREDAK I OBRANA NJEGOVE BUDUĆNOSTI

G. John Ikenberry, *A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global International Order*, New Haven - London: Yale University Press, 2020., 408 str.

U svojoj najnovijoj knjizi, profesor politike i međunarodnih odnosa na američkom Sveučilištu Princeton John G. Ikenberry bavi se istraživanjem liberalnog internacionalizma, odnosno liberalnoga međunarodnog poretka kao njegove globalne manifestacije čiji se začeci bilježe početkom 19. stoljeća, te pitanjem njegova očuvanja za budućnost. Riječ je o poretku čiji je razvoj započeo prvim velikim valom demokratizacije u zemljama poput Velike Britanije, Francuske i Njemačke, a svoj je vrhunac dosegnuo u vidu multilateralne globalne institucionalne strukture sačinjene ponajprije od međunarodnih organizacija poput Ujedinjenih naroda (UN), Svjetske banke (WB) i Međunarodnoga monetarnog fonda (IMF).

Knjiga je podijeljena na devet poglavlja u kojima se nudi pregled obilježja liberalnoga međunarodnog poretka, kronologija njegova razvoja te moguća rješenja suvremene krize koja ga potresa. Liberalnom internacionalizmu autor pristupa s različitih motrišta. Liberalni internacionalizam isprva analizira kao ideološki model, tj. kao skup ideja o tome kako svijet funkcionira. Zatim ga promatra kao povijesni model odnosno kao povijesno-politički projekt. Naposlijetku, liberalizmu pristupa kao normativnom modelu s nakanom da iz njegove suvremene krize izvuče pouke i osigura njegov opstanak (str. 7 – 11). Pritom temi pristupa linearno: proučava povijesni razvoj liberalnoga međunarodnog poretka od samih početaka, dakle, od demokratskih revolucija u 19. stoljeću preko razdoblja hladnog rata do danas. Takvim pristupom svojoj analizi omo-

gućuje općenitije zaključke te razmatranje više razvojnih utjecaja i povijesnih primjera.

Prvo poglavlje „Pukotine u liberalnom svjetskom poretku“ (str. 1 – 25) ukazuje čitatelju na važnost liberalizma i međunarodnog poretka proizišlog iz liberalne vizije te na krizu u kojoj se taj poredak našao u 21. stoljeću. Metodološki, važno je naglasiti kako autor podjelu svojstvenu teorijama međunarodnih odnosa na liberalizam i realizam promatra kao podjelu na dva nepodudarna gledišta kojima se proučava svijet. No, unatoč svom opredjeljenju za liberalna gledišta, autor ne propušta spomenuti politiku moći, koncepciju anarhičnosti međunarodnog poretka i druge realističke pojmove. Iako način na koji autor promatra odnos realističkih i liberalnih pretpostavki nije posve razjašnjen, realistička terminologija ponegdje služi kao povremena dopuna autorovoj argumentaciji.

Drugo poglavlje „Liberalna demokracija i međunarodni odnosi“ (str. 26 – 65) nudi kratki pregled liberalizma u međunarodnim odnosima te uvod u kronološki pregled razvoja ideje liberalnog internacionalizma. To čini kroz definiranje značajki međunarodne politike temeljene na liberalnoj ideologiji kao što su otvorena trgovina, institucionalna suradnja i multilateralizam. Usto opisuje povijesni razvoj liberalnih demokracija na Zapadu i razvijanje okvira međunarodne politike.

Treće poglavlje „Izvori internacionalizma u 19. stoljeću“ (str. 66 – 99) posvećeno je internacionalističkim idejama i pokretima iz 19. stoljeća. Pri samom uvodu u temu, autor uspostavlja jasnu razliku između imperijal-

noga i vestfalskog internacionalizma. No, tvrdi da su obje vrste internacionalizama još uvijek istodobno postojale do kraja Prvog svjetskog rata. Internacionalizam stoga opisuje kao skup ideja kojima se uređuje politika između carstava odnosno nacionalnih država. Imperijalni internacionalizam za svoj primarni interes postavlja jačanje moći i promicanje interesa carstva unutar međunarodnog sustava. S druge strane, vestfalski internacionalizam ukorijenjen je u Vestfalskom miru iz 1648. godine kojim je okončan Tridesetogodišnji rat. Taj je mir predstavljao prekretnicu u povijesti međudržavne politike. Vestfalski internacionalizam u svoje žarište, prvi put u povijesti, stavlja suverenitet nacionalne države. Drugim riječima, za međunarodnu je suradnju važnija spremnost države da ispuni svoje obveze na međunarodnom planu nego ideologija na kojoj počiva i njezina unutarnja politika. Vestfalski internacionalizam je, djelovanjem Woodrowa Wilsona, postao temeljem liberalne vizije međunarodnog poretka koji počiva na suverenosti nacionalnih država. Autor tvrdi da je liberalni internacionalizam nastao u doba „suživota“ vestfalskog i imperijalnog internacionalizma i da se prilagođavao i jednoj i drugoj struji u potrazi za odskočnom daskom u središte političkog diskursa. Međutim, u liberalnom internacionalizmu opredijeljenost za vestfalska načela prevladala je nakon Prvog svjetskog rata i reforme međunarodne politike koju je proveo Woodrow Wilson. Njegov je glavni doprinos bio ujedinjavanje različitih internacionalističkih struja u koherentni politički projekt koji je svijetu imao ponuditi bolju (liberalnu) međunarodnu politiku i poredak.

U četvrtom „Wilsonovski internacionalizam“ (str. 100 – 140) i petom poglavlju „Rooseveltovski internacionalizam“ (str. 141 – 176) autor zasebno obrađuje doprinos Woodrowa Wilsona i Franklina Delana Roosevelta (FDR) liberalnom internacionalizmu. Točnije, obrađuje povijesni kontekst međunarodne politike

koja je prethodila Prvom i Drugom svjetskom ratu, političku misao Wilsona i Roosevelta te ideje drugih značajnih zagovornika liberalnog internacionalizma da prikaže što je formiralo njihove internacionalističke ideje i njihovu provedbu. Poglavlja nude i Ikenberryjevu kritiku wilsonovskoga međunarodnog poretka temeljenog na Ligi naroda te klasičnu zamjerku Wilsonovu zanemarivanju politike moći i odnosa snaga koji su dotad činili osovinu međunarodne politike. Wilsonu zamjera i to što nije htio vrijednosno i proceduralno definirati Ligu naroda, nego se idealistički oslanjao na liberalne pretpostavke o modernosti, javnom mnijenju i neminovnom progresivnom razvoju svijeta. Pregledi ideja Wilsonovih i Rooseveltovih suvremenika o novome međunarodnom poretku su temeljiti. Veliki naglasak stavljen je na hladni rat, političke promjene nakon Drugoga svjetskog rata i na način na koji su povijesne okolnosti dovele do transformacije Rooseveltove originalne zamisli o „jednom svijetu“ u svijet temeljen na blokovskoj podjeli.

Preostala četiri poglavlja knjige („Uspon liberalne hegemonije“, str. 177 – 212; „Liberalizam i carstvo“, str. 212 – 255; „Kriza liberalnog poretka nakon hladnog rata“, str. 255-286; i „Ovladavanje modernošću“, str. 286 – 313) odnose se na liberalni međunarodni poredak nakon Drugoga svjetskog rata i hladnog rata. U svojem promatranju povijesnog razvoja liberalnoga međunarodnog poretka koji je uspostavio Franklin Roosevelt i usporedbi s poretkom kakav je danas, autor zaključuje da su temelji međunarodnog poretka potkopani. Kompromisi država suradnica s SAD-om u ulozi hegemonu i SAD-ovi kompromisi s državama saveznicama pridonijeli su održanju poretka za koji Ikenberry tvrdi da je bio „klub“ liberalnih demokracija i „sigurnosna zajednica“ unutar širega globalnog poretka koji predstavlja otvorenu zajednicu temeljenu na vestfalskim načelima. Takav je sustav nesumnjivo imao znatne obostrane koristi za

SAD i partnerske države, čineći zapadni blok i njegove multilateralne institucije privlačnim državama nastalim nakon raspada Sovjetskog Saveza i komunističkog bloka. U trenutku kad je SAD ostao bez supersile protivnice, dogodio se unipolarni moment američke hegemonске moći. To je dovelo do globalnog širenja užega liberalnog međunarodnog poretka na države koje su dotad bile nesvrstane ili su pripadale sovjetskom bloku. Kriza međunarodnog poretka stoga se javlja kao posljedica prebrzog širenja poretka koji je isprva bio namijenjen liberalnim demokracijama u savezu s SAD-om, odnosno savezu SAD-a, zapadne Europe i Japana. Dolaskom novih država u dodir s liberalnim demokracijama, došlo je do novih odnosa snaga, a institucionalni dogovori i politički kompromisi potrebni za ispravno funkcioniranje internacionalnog poretka nisu ispregovarani s novim članicama poretka.

Autor rješenje iznesenih problema liberalnoga međunarodnog poretka vidi u povratku progresivnoj (javno)političkoj prirodi administracija Wilsona i Roosevelta. Pred liberalnim je demokracijama dvojba uslijed ulaska država s autoritarnim tendencijama u otvoreni globalni poredak. Liberalne se demokracije trebaju odlučiti žele li na prvo mjesto staviti snažno povezani „klupski“ aspekt međunarodnog poretka viđen u hladnom ratu ili žele istinski globalni poredak koji se ponajprije oslanja na vestfalska načela odnosno globalni liberalni poredak bez intervencionizma i „liberaliziranja“ drugih država.

Autorov jasno izraženi liberalni pristup rezultirao je nazivanjem liberalnog internacionalizma velebnim projektom (*grand project*) te iskazivanjem vlastitog interesa za njegov opstanak. Upravo zbog toga on ne pristupa liberalnom internacionalizmu kao ideološkoj maski za „rasistička, imperijalistička i militaristička obilježja moći zapada“ (str. xiv). Unatoč tomu, autor ne uspijeva nadići slabu sadržajnu određenost liberalizma. Postoji,

naime, povijesno potvrđena tendencija niza političkih aktera da liberalizam ugrade u druge ideološke modele svijeta. To su primjerice činili britanski zagovornici imperijalizma 19. stoljeća, što drugdje spominje i sam autor.

Neupitan je autorov doprinos razumijevanju međunarodnoga liberalnog modela. Međutim, postojeći liberalni poredak u nacionalnim državama ne promatra dovoljno kritički. Progresivni liberalni model u doba hladnog rata ocjenjuje neusporedivo boljim od autoritarnih modela, koji se njeguju u Rusiji i/ili Kini. Ti su modeli predstavnici onoga što on naziva „neliberalnim izazovima“ (str. xii). Autor ne propituje dovoljno suvremeni liberalni model jer mu je ugrožen opstanak. Gotovo je sentimentalno vezan uz liberalizam, tvrdi da ga treba reformirati i zaštititi od propasti. Razlog za njegovo očuvanje traži u povijesnim uspjesima i idealima. Imajući u vidu utjecaj političke kulture iz koje autor potječe, na trenutke se čini da je njegov krajnji cilj iznositi *laude* povijesnim uspjesima američkih liberalnih, za svoje doba progresivnih, vođa. Drugim riječima, knjiga se na trenutke doima kao promocija međunarodnog poretka u čijem je stvaranju SAD imao stožernu ulogu.

Povijesni razvoj liberalizma u knjizi se promatra iz zapadnocentrične perspektive, uz minorno ustupanje prostora za suvremene kritike, primjerice kritike iz rakursa anticolonijalnih pokreta. Dakle, proučavaju se izvorne liberalne ideje, tzv. *mainstream* o međunarodnoj politici, koje su formalizirane kroz institucije ili propise međunarodnog prava i međunarodnih sporazuma.

Posebice valja naglasiti autorov prikaz političkog djelovanja Woodrowa Wilsona nakon Prvoga svjetskog rata. Ideološki kompromisi s europskim saveznicima objašnjavaju se političkim pragmatizmom te im se ne pridaje puno pozornosti. Autor kategorički osuđuje Wilsonovu nevoljkost da djeluje u pitanjima jednakosti rasa i civilizacija, ali je to pripisao

onodobnoj političkoj klimi europskog imperijalizma, zanemarujući istodobno Wilsonove osobne rasističke stavove.

Zaključno, autor u svojoj knjizi nudi rješenja koja, doduše, predstavljaju prikazivanje potencijalnih promjena ciljeva međunarodne politike za liberalne demokracije, jer im je potreban poredak koji osigurava njihov opstanak. Autor stoga u svojem zalaganju za liberalnu međunarodnu politiku u nekim trenucima ne ostavlja dovoljno mjesta za raspravu o njezinim negativnim stranama. Usto, vidljiv je fokus na manifestnu dimenziju liberalnog internacionalizma, stavljajući manji naglasak na latentnu dimenziju zbog koje je, povijesno, poprimao elemente hegemonске realističke politike moći. Izbjegavanjem protivnih argumenata ponegdje poprima obrise pristranosti, ali, u njegovu pogledu, cilj oču-

vanja liberalnog poretka vjerojatno opravdava to sredstvo.

Knjiga je pisana jasnim stilom i jezgrovitim jezikom, a argumentacija se iznosi minuciozno i smisleno, iako je umnogome prisutan akademski rječnik discipline međunarodnih odnosa. Autor time postiže zavidnu znanstvenu preciznost izražavanja. Potencijalni nedostatak toga stilističkog pristupa jest sužavanje kruga potencijalne publike i snažniji fokus na znanstvenu polemiku. Valja, međutim, napomenuti da se knjiga ne predstavlja kao nešto što ona nije, nego jasno određuje svoj cilj, a to je doprinos znanstvenom utemeljenju međunarodnih odnosa. Zato se knjiga može preporučiti svim pojedincima zainteresiranima za različite aspekte i dimenzije međunarodnih političkih odnosa.

Fran Korda